

בית מדרש בנושא "הנצח ככעיה קיומית"

כתב: גדי איתי

מטרות השיעור:

- היכרות ראשונית עם רעיונות בפילוסופיה האקזיסטנציאליסטית ועם השאלות המעסיקות הוגים אלה.
- זימון הזדמנות לתלמידים לחשוב באופן מונחה על עובדת סופיות החיים והיחס הרגשי והפילוסופי אל עובדה זו.
- פיתוח מיומנויות הקריאה של טקסטים ראשוניים פילוסופיים או בעלי תוכן פילוסופי.
- פיתוח יכולת החשיבה הסינתטית שתאפשר קישור רעיונות של הוגים שונים ומתקופות שונות.
- העשרת ההתמודדות האישית והרגשית עם סופיות החיים כחלק מתהליך ההתבגרות.
- פיתוח היכולות הבינאישיות על ידי קריאה בחברותות.

רקע ארגוני:

השיעור הועבר כחלק מיום מפגש של תכנית הבוגרים בחנוכה תשע"ב. תכנית הבוגרים היא תכנית ארצית לבוגרי מרכזי מחוננים בכיתות י"ב הנפגשים בחנוכה ובפסח ובתווך חווים מספר מפגשים והרצאות וירטואליים סינכרוניים. בשנת תשע"ב הנושא המאחד לתכנית היה "זמן וארעיות". בית המדרש יועד לתלמידים שבחרו במסלול "הגות ורוח" בתכנית (המסלולים המקבילים: אמנות ומדעים). המפגש נמשך שעתים אקדמיות.

רקע תיאורטי:

בעיית סופיות החיים ועובדת היותנו בני תמותה עומדת בפני כל אדם. אנו מנהלים את חיינו מתוך התייחסות לסופם - לעיתים על ידי התעלמות מאומצת או התכחשות נמרצת ולעיתים על ידי ניסיונות להפוך את מותנו הקרב לכוח או רעיון בעל השפעה בחיינו. הבעיה העסיקה פילוסופים והוגים מאז ומתמיד. אחת הדרכים (הפוריות, לדעתי) שבה הוגים חשבו וחושבים עליה היא לבחון את משמעותו של נצח אפשרי לחיינו ואת משמעות חיינו מ"נקודת ראותו" של הנצח. הטקסטים המוצעים לתלמידים לקריאה בכית המדרש הזה עושים בדיוק את זה ומסקנותיהם או כיווני המחשבה שהם מציעים מגוונים ומעניינים. רק שלושה מן הטקסטים דורשים, לדעתי, כמה מילים שתסעינה בפרשנות:

א. ניטשה, כפיסקה הידועה שבה הוא מציע את תפיסת החזרה הנצחית ב"מדע העליז", מזמין אותנו לחשוב כיצד היינו מגיבים אילו היה נודע לנו שחיינו עומדים לחזור על עצמם, בדיוק רב, לנצח. ניטשה מתאר את תגובת הכעס שהיינו מפנים כלפי השליח שהיה מודיע לנו זאת. כעס זה היה נובע מן העובדה שחיינו הם סתמיים, מתסכלים, מלאי החמצות, חרטות והחלטות שגויות ומכילים סבל, כאב, תחושות אין-אונים ועוד. אז מציע לנו ניטשה (באירוניה?) "נחמת שוטים" - אולי היה לנו רגע כה אדיר שהופך את בשורת החזרה הנצחית לדבר אלוהי? אך זוהי נחמת שוטים וניתן להבין זאת אם נתייחס אל החזרה הנצחית כרעיון המנחה את בחירותינו לעתיד. אזי נראה עד כמה הוא כבד והופך כל החלטה לבעלת משקל עצום - אינסופי, שיכול להיות גם משתק וממית בפני עצמו. כמוכן שהבנה זו זהה להבנת סופיות חיינו. מכיוון שחיינו סופיים וחד-פעמיים, הרי כל החלטה שלנו נעשית כאילו כל כובדו של הנצח מוטלת עליה. היא באמת החלטה שלא ניתן יהיה לשנותה או לתקנה לנצח. כלומר, כובד המשקל של הנצח הוא תולדה של סופיות חיינו (ולא של נצחיותם). אולם ניטשה אינו מסיים את הדיון כאן אלא מציע אפשרות אחרת - האפשרות שהוא חותר אליה ברבים מכתביו: "או שמא תהא חייב ליעשות דורש טוב לעצמך ולחיים, עד כדי כך, שלא תשאל לנפשך שום

דבר זולתי אישור בר-קימא זה וחותרמת נצחית זו?" כלומר, ניטשה מציע לנו לאהוב את עצמנו ואת חיינו (במקום אחר הוא מציע את האנלוגיה של אהבת החיים של התינוק) ולהיעשות באמצעות שינוי התודעה שלנו בני אדם עבורם רעיון החזרה הנצחית מחזק וממלא את החיים ולא הופכם לכבדים באופן בלתי נסבל. ב. גם הקטע הארוך יותר מ"כה אמר זרתוסטרא" מתפרש לאור רעיונות אלה. מחלתו או גסיסתו של זרתוסטרא באה מן ההכרה באותו כובד הנצחיות (=כובד חד-הפעמיות והסופיות) של חיינו. בעלי החיים מציעים לו את שמחת החזרה הנצחית שבטבע. זרתוסטרא מתחיל להחלים כי הוא מוכן לראות ולדון ברעיון עם בעלי החיים שמציעים לו הסתכלות אחרת על הרעיון - הסתכלות שבה החזרה הנצחית אינה אלא אישורם של החיים ושל אהבת החיים והיופי.

ג. הטקסט של קאמי מחדד את רעיון החזרה נצחית של ניטשה משום שהוא מדגים אותו על סיזיפוס שנענש ונועד לסבול ככל רגע מקיומו הנצחי. קאמי מנסה להדגים לנו באמצעותו רעיון דומה (ואולי קיצוני יותר) של חופש התודעה המוביל לשינוי אפשרי בתפישתו העצמית של סיזיפוס, שינוי המוביל לשמחה וקבלת הקיום שלו. ברור מאליו שקאמי סבור שכל אחד מאיתנו הוא סיזיפוס.

מהלך השיעור:

- א. סבב היכרות.
- ב. חלוקה לחברותות: לא מאותו מרכז ולמצוא הבדל מרכזי נוסף (מגדר, דתיות, מגמה בבית ספר, גיל....)
- ג. כל משתתף מקבל את הטקסטים לקריאה וואת דף העזר לתלמידים עם שאלות מנחות.
- ד. הקטעים במקראה (לפי הסדר):

1 [בהרטריהרי "אדם הוא כשחקן"](#) ופרודרמוס [מרקוגלו "נישאר כאן"](#) מתוך הארץ - מוסף

תרבות וספרות 11.11.2011

2. [משנה, מיקין, אבות פרק ג, משנה א](#)

3. [קוהלת א:א-יא](#)

4. פרידריך ניטשה [המדע העליון](#) תרגום: ישראל אלדד (הוצאת שוקן: תל אביב 1969) פרק ג', סעיף 341

5. פרידריך ניטשה [כה אמר זרתוסטרה](#) תרגמה: אילנה המרמן (עם עובד: תל אביב 2010) חלק ג' עמ' 315-308.

6. אלבר קאמי "המיתוס של סיזיפוס" מתוך [המיתוס של סיזיפוס: מסה על האכסורד](#) תרגום: צבי ארד (עם עובד: תל אביב 1978), עמ' 126-123.

7. וירגיניה וולף "מות העש" מתוך [מות העש: מסות רשימות ומאמרים](#) תרגמה: כרמית גיא (ירושלים: כתר 2008) עמ' 10-7

- ה. על התלמידים לענות עבור עצמם (בעל פה) על השאלות המנחות שבדף העזר.
- ו. אם נותר זמן, כוח ועניין, נסו לבנות טבלה המשווה בין התפישות השונות שקראתם, בחרו את מימדי ההשוואה שנראים לכם רלוונטיים.
- ז. איסוף ודיון בטקסטים לאור השאלות המנחות.